

УДК: 378.147

Тетяна КОЛОДЬКО

м. Київ

Професійно-комунікативна підготовка майбутніх учителів іноземних мов

У статті автор розглядає професійно-комунікативну підготовку майбутніх учителів іноземних мов як загальнодержавне завдання, за допомогою якого здійснюється професійна підготовка, розвиток та удосконалення майбутніх фахівців в умовах стандартизації освіти, перегляд пріоритетів, що лежать в основі змісту навчання іноземних мов, врахування сучасних тенденцій щодо вивчення та викладання іноземної мови.

Розбудова української держави та її прагнення інтегруватися в європейську спільноту ставить цілу низку важливих завдань економічного, політичного, соціокультурного характеру. Серед них до першочергових варто віднести завдання, пов'язані з підготовкою фахівців усіх соціальних сфер.

Зміна соціальної парадигми буття вимагає переходу системи освіти на особистісно-орієнтовану парадигму, яка представляє собою втілення гуманістичної філософії, психології та педагогіки. Як зазначає А.В.Хуторський „зміст освіти в такому контексті сприймається як середовище для внутрішніх освітніх змін”¹.

Зміна освітньої парадигми потребує відображення у спрямованості професійного розвитку майбутнього вчителя іноземної мови, перегляду пріоритетів, що лежать в основі змісту навчання іноземних мов, методологічної переорієнтації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Технологія навчання іншомовного спілкування як парадигма мовленнєвої комунікації – це техніка навчання, що здійснюється на науковій основі. Технологія навчання передбачає науковий підхід до змісту навчання, що визначається сучасними досягненнями лінгвістики, методики, педагогіки, психології і психолінгвістики. Лінгвістичний аспект – це чітко відібраний мовний матеріал: фонетичний, лексичний, граматичний, представлений в одиницях мовлення. Психологічний зміст – це мовленнєві навички, що актуалізуються в мовленнєвих уміннях: в говорінні та аудіюванні, при читанні та на письмі. Це оволодіння також діями та операціями, що являють собою суть мовленнєвого акту і забезпечують породження мовленнєвого висловлювання.

З точки зору психолінгвістики усне мовлення, за допомогою якого здійснюється вербальне спілкування, включає такі компоненти, що забезпечують його реалізацію: мету, засіб, умову.

У дидактичній сфері для цілеспрямованого формування вмінь усного мовлення ці види мовленнєвих умінь необхідно чітко розмежовувати з метою знаходження найбільш ефективної технології навчання.

Освітня галузь „Методика викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах”, яка є синергетичним документом, що охоплює найкращі риси міжнародної й національної теорії і практики викладання та вивчення мов, забезпечує:

¹ Хуторской А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2001. – С. 29.

- **прозорість і гнучкість** у рівнях володіння іноземною мовою, які є типовими для різних спеціальностей, що робить іноземну мову впізнаваною та зрозумілою як у межах України, так і всієї Європи;

- **варіативність**, яка враховує розмаїття потреб студентів відповідно до їхніх цілей навчання, контекстів і попереднього досвіду, а також забезпечує взаємне визнання усіх навчальних планів та узгодженість між різними навчальними закладами, секторами, регіонами та країнами. Програма враховує увесь спектр мовної і міжкультурної компетенції та відповідного досвіду студента, майбутнього вчителя іноземної мови;

- **інтеграцію**, що досягається у двох аспектах: вивченні мови та змісті навчання. А відтак зміщується акцент зі знання мови як набору окремих елементів на поняття про мову як інтегровану систему умінь і знань. Така точка зору відображає зміну в педагогічній філософії, де навчання мови розглядається як диверсифікація мовної освіти. Вивчення мови, таким чином, розглядається як набуття знань та інтегрованих мовленнєвих умінь і навичок у взаємодії, як цього вимагають життєві ситуації². Це також відповідає професійним потребам майбутніх учителів іноземних мов, очікуванням суспільства, вимогам ринку праці, на якому студенти будуть функціонувати як спеціалісти.

Професійно-педагогічне спрямування навчання заохочує студентів до учіння впродовж усього життя та самоосвіту. Очевидно, що вивчення іноземної мови, особливо у європейському контексті, виходить далеко за межі обов'язкової освіти. Активне використання процедурних знань („навчатися вчитися”) є основою ефективного і самостійного вивчення мов упродовж усього життя (розвиток загальних умінь і навичок критичного мислення, вирішення проблем, презентації ідей тощо)³.

Отже набуття процедурних знань та їхнє практичне застосування є важливою метою навчання. У такий спосіб все це допомагає розвивати мовну, прагматичну та міжкультурну компетенції студентів, майбутніх учителів іноземних мов, а отже, і їхню здатність до самостійного вивчення та удосконалення іноземної мови.

Методика викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах як педагогічна та організаційна дисципліна, враховуючи сучасні тенденції вивчення та викладання мови, базується на таких принципах:

- **інтернаціоналізм та плюрилінгвізм**, яка в умовах міжнародної орієнтації підтримує концепцію європейського громадянства, тим самим створюючи студентам, майбутнім фахівцям, надійний фундамент для навчання, і відкриває перед ними широкі міжнародні професійні можливості. Плюрилінгвальний підхід підкреслює той факт, що індивідуальний мовний досвід розширюється від рідної мови до мов інших народів, за допомогою якого студент розвиває комунікативну і навчальну компетенції та усвідомлює мовні міжкультурні особливості;

- **релевантність**, що орієнтована на сучасні вимоги суспільства і професійні потреби студентів, майбутніх учителів іноземних мов;

- **активність**, за допомогою якої студенти є активними учасниками навчально-виховного процесу і несуть персональну відповідальність за свій подальший освітній і професійний розвиток;

² Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю.Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273с.

³ Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment / Council of Europe: Modern Languages Division, Strasbourg. – Cambridge: CUP, 1991.

- **розвиток особистості** за допомогою якого визначається важливість особистісного та інтелектуального розвитку студентів і закладаються умови для реалізації особистості;

- **професійне вдосконалення**, яке передбачає безперервний самостійний розвиток майбутніх учителів протягом життя, активізує їхній пізнавальний інтерес до іноземної мови, здатність застосовувати необхідні компетенції на практиці за допомогою стратегій навчання.

Основним методологічним принципом Ради Європи є положення про те, що методи, які використовуються у вивченні, викладанні та дослідженні іноземних мов, мають розглядатися з точки зору їх найбільшої ефективності для досягнення цілей, узгоджених із потребами окремих студентів у соціальному контексті. Ефективність навчання обумовлюється мотиваціями, особливостями та потребами студентів, так само як і природою людських та матеріальних ресурсів, які можуть бути застосовані.

Студенти, звичайно, є особами, які найтісніше пов'язані з оволодінням мовою та навчальними процесами. Саме їм потрібно формувати компетенції і стратегії навчання і виконувати завдання, види робіт і процеси, необхідні для ефективної участі в актах комунікації. Проте відносно небагато з них навчаються дійсно активно, виявляючи ініціативу у плануванні, побудові та виконанні своєї власної навчальної іншомовної діяльності. Більшість навчається пасивно, слідує інструкціям та виконуючи види роботи, прописані їм викладачами і підручниками. Проте, як тільки викладання припиняється, подальше навчання має бути автономним. Автономне навчання можна забезпечити, якщо „навчання вчитися” буде розглядатися як інтегральний складник вивчення мови, таким чином, щоб студенти глибоко усвідомлювали способи учіння, напрями, відкриті для них, та напрями, найприйнятніші для них. Тільки таким чином вони зможуть набагато краще здійснювати вибір цілей, засобів та методів навчання з урахуванням своїх власних потреб, мотивацій, характеристик та здібностей. Слідування цьому фундаментальному принципу неухильно приводить до великої різноманітності цілей і до ще більшої різноманітності методів та засобів навчання.

Існує багато способів сучасного вивчення та викладання іноземних мов. Вони, як відомо, співпадають із становленням особистості студента, майбутнього вчителя іноземної мови, виявленням його здібностей, формуванням умінь і навичок спілкування, бажанням вчитися, навчанням культури іншомовного мовлення і мовленнєвої поведінки. Тому вимоги до викладання іноземної мови у вищій школі формулюються з позицій особистісно-орієнтованої концепції освіти, згідно з якою в центрі освітньої системи знаходяться інтереси і потреби студента. А відтак методичні проблеми осмислюються і вирішуються не лише з позицій викладання навчального предмета, але й з точки зору оволодіння студентами мовою в різних умовах спілкування.

Отже, ефективність навчання іноземної мови та її удосконалення визначається урахуванням даних про те, як відбувається процес оволодіння студентами іншомовним мовленням, які фактори впливають на цей процес незалежно від конкретних умов навчання, які умови впливають на становлення особистості майбутнього вчителя іноземної мови у процесі удосконалення іншомовних мовленнєвих умінь і навичок.

Наукові розробки Бігіч О.Б., Бориско Н.Ф., Гузій Н.В., Капської А.Й., Мороза О.Г., Ніколаєвої С.Ю., Петрашук О.П., Плахотника В.М., Редька В.Г. дали поштовх новому етапу наукових досліджень в галузі іншомовної освіти в Україні, що

сприяють становленню методології іншомовної освіти майбутніх учителів як вчення про закономірності, принципи та методи пізнання і перетворення дійсності засобами іноземної мови в особистісно орієнтованому освітньому просторі.

В цьому контексті значний інтерес викликає комунікативне спрямування іншомовної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. Адже саме комунікативний напрям, адекватний меті навчання спілкування іноземною мовою, збагачує досвід та надбання майбутніх учителів-практиків. І тому нагальною потребою стає вивчення позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду, усвідомлення того, що є доцільним і цінним, а від чого слід відмовитись як від такого, що гальмує процес навчання іноземної мови.

Суть комунікативного навчання полягає у підготовці студента до участі у процесі іншомовного спілкування. Ще Ю.І.Пассов, відомий теоретик комунікативної методики писав, що процес навчання є моделлю процесу спілкування⁴. Створити процес навчання як модель процесу спілкування означає змодельувати основні, принципово важливі, істотні параметри спілкування, до яких належать:

- особистісний характер комунікативної діяльності суб'єкта спілкування;
- взаємини і взаємодія мовленнєвих партнерів;
- ситуації як форма функціонування спілкування;
- змістова основа процесу спілкування;
- система мовленнєвих засобів;
- функціональний характер засвоєння і використання мовленнєвих засобів;
- евристичність (розмаїття зв'язків, що забезпечують динаміку мовлення і гнучкість у використанні мовленнєвих засобів).

Спілкування є невід'ємною частиною завдань, коли його учасники здійснюють дії інтеракції, продукції, рецепції чи медіації, або комбінації двох чи кількох з них, напр.: контакт з представниками служби сервісу та заповнення формуляра, читання доповіді чи обговорення її з колегами з метою прийняття певного рішення в ході діяльності, виконання письмових інструкцій під час збирання/складання чого-небудь, і, в разі присутності спостерігача/помічника, запит про допомогу або описання/коментування процесу; підготовка (у письмовій формі) та виклад публічної лекції, неформальний переклад для відвідувача і т.ін.

Завдання подібного роду є центральною одиницею багатьох освітніх програм, підручників, практики усного мовлення тощо. Для того щоб виконати комунікативне завдання, чи то в реальному житті, чи в процесі оволодіння іншомовним мовленням, майбутній фахівець також застосовує комунікативні мовленнєві компетенції (лінгвістичні і соціолінгвістичні, прагматичні знання, вміння і навички). Крім компетенцій та характерних особливостей студента, виконання зазнає впливу з боку певних умов та обмежень, пов'язаних із завданням, які можуть варіюватись від завдання до завдання, і вчитель може контролювати кількість елементів, для того, щоб встановити рівень складності завдання (у бік його спрощення чи ускладнення). Успішне виконання завдання може бути полегшене попередньою активізацією компетенцій студента, наприклад, на початковій фазі формулювання проблеми або постановки мети, шляхом забезпечення більшого осмислення необхідних лінгвістичних елементів, застосування наявних знань і досвіду для активізації відповідних механізмів та плануванню або повторенню

⁴ Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 276 с.

завдання. Завдяки цьому зменшується навантаження під час виконання завдання та управління ним, увага студента вивільняється для сприйняття якогось неочікуваного змісту та/або проблем, що виникають у зв'язку з формою, і, як наслідок, збільшується ймовірність успішного виконання завдання як у кількісному, так і в якісному плані.

Особливий інтерес викликає аксіологічний підхід до розуміння професійно-педагогічної сутності знань, умінь і навичок майбутніх учителів іноземних мов, у зв'язку з чим І.Я.Лернер пише: „треба, щоб сучасні знання й уміння стали справжньою цінністю й орієнтиром у діяльності вчителя.”⁵ У такому разі іншомовні знання й уміння набувають статусу „живого знання” (О.М.Леонтьєв), яке на думку В.П.Зінченка⁶, ґрунтується на зв'язку освіти, науки і мистецтва і стає „відправною точкою” для глибинного розуміння явищ і розмірковування над ними, та полягає, за висловом О.М.Леонтьєва, у „вирішенні змістовних завдань”⁷. Набуваючи особистісного сенсу, іншомовні знання й уміння, збагачуються індивідуальним характером підходів і програм дій майбутнього вчителя іноземної мови як при аналізі педагогічної ситуації, так і при постановці цілей, виборі засобів, оцінюванні результатів роботи.

Отже, мовна поведінка вчителя вимагає набуття лінгвістичної компетенції (мовленнєвих умінь та мовних знань), соціолінгвістичної та прагматичної компетенцій, що є необхідними для виконання завдань, пов'язаних з навчанням та роботою. Розвиток комунікативної компетенції відбувається відповідно до здатності студентів навчитися, їх предметних знань та попереднього досвіду, і здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного з навчанням і спеціалізацією.

При міжкультурній домінанті професійно орієнтованого спілкування увага майбутнього вчителя іноземної мови зосереджується на ознайомленні з національними реаліями, фоновою лексикою, засобами афористичності, передусім приказками та прислів'ями, їх специфічних прийомів розкриття та моделювання ситуацій потенційного спілкування з носіями виучуваної мови в межах засвоєного мовленнєвого матеріалу, сфер спілкування, а також правил і норм мовленнєвої і немовленнєвої поведінки у відповідному соціумі.

При відборі опорних вправ для організації професійно спрямованих завдань слід керуватися такими критеріями відбору: 1) типовість для шкільного курсу навчання іноземної мови, 2) можливість методичної інтерпретації закладеного в них матеріалу, 3) потенційну здатність стимулювати мовленнєву і професійну активність студентів.

Одним із ефективних засобів формування професійно значущих умінь за нашими спостереженнями є навчально-професійне завдання. Навчально-професійне завдання – це проблемне завдання, вихідним стимулом до виконання якого є проблемно-педагогічна ситуація. При цьому, під час виконання проблемного завдання доцільно, на наш погляд, виділяти два етапи:

Етап проведення професійно-мовленнєвого тренування, тобто підготовки до самостійного виконання навчально-професійного завдання: а) постановка завдання та його призначення; б) попереднє відпрацювання елементів наступного розв'язання

⁵ Лернер И.Я. Педагогическое сознание – явление действительности и категория науки // Советская педагогика. – 1985. – № 3. – С.52-53.

⁶ Зинченко В.П. Перспективы ближайшего развития развивающего образования // Психологическая наука и образование. – 2000. – № 2. – С. 18-44.

⁷ Леонтьев А.Н. Некоторые вопросы психологии обучения речи на иностранном языке / Вопросы психолингвистики и преподавания русского языка как иностранного. – М., 1971.

в опорі на достатньо повну і адекватну систему орієнтирів у педагогічно спрямованих підготовчих вправах;

Етап професійно-мовленнєвої практики: рольове програвання навчально-професійного завдання в ситуації навчання інших.

В такий спосіб студентам пропонується: 1) організувати ознайомлення учнів з реаліями лінгвокраїнознавчого характеру із застосуванням коментарів (одиночних, системних та комплексних); 2) провести фонетичну/мовленнєву зарядку на матеріалі англійського фольклору, приказок і прислів'їв; 3) підготувати автентичний діалог; 4) презентувати поетичний твір за ролями; 5) організувати бесіду за змістом тематичного лінгвокраїнознавчого тексту.

Такими є напрямки опосередкованої професійно-педагогічної підготовки студентів, майбутніх учителів іноземної мови, до реалізації їхньої іншомовної діяльності. Вони створюють міцне підґрунтя для подальшого системного удосконалення професійної підготовки студентів в умовах стандартизації сучасної освіти. На нашу думку, саме зазначені вище проблеми є актуальними і перспективними для України і створюють умови для ефективної інтеграції іноземної мови для професійного спілкування в курс професійно-орієнтованих дисциплін.

Стаття надійшла до редакції 24.03.08.

Татьяна КОЛОДЬКО

Профессионально-коммуникативная подготовка будущих учителей иностранных языков

Резюме

В статье автор рассматривает профессионально-коммуникативную подготовку будущих учителей иностранных языков как общегосударственную задачу, с помощью которой осуществляется профессиональная подготовка, развитие и усовершенствование будущих учителей в условиях стандартизации образования, пересмотр приоритетов, которые лежат в основе содержания образования иностранных языков, принятие во внимание современных тенденций в обучении и преподавании иностранного языка.

Tatiana KOLODKO

Professional and communicative preparation of future teachers in higher educational institutions

Summary

The author considers the phenomenon of professional and communicative preparation of future teachers as a State problem that helps to realize the professional preparation, development and advanced training of future teachers in the terms of educational standardization, priority revision that are in the basis of contents of foreign languages education, taking care of contemporary tendencies in education and teaching foreign language.